

1. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві / Б. Шлоер // Український правовий часопис. – 2003. – № 3 (8). – С. 3–27
2. Погребняк С. П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ / С. П. Погребняк // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : зб. наук. ст. Міжнар. наук.–практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 294-310.
3. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні // С. Шевчук. – К.: Реферат, 2007. – С. 319.
4. Принцип пропорційності [Електронний ресурс] : історичний аспект і теоретичні складові / Б. А. Тоцький. - Електрон. текстові дан. // Часопис Київського університету права. - 2013/2. - № 3. - С. 70-74
5. Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. No 11-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 1901 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) // Офіційний вісник України. – 2000. – No 4. – Ст. 126.
6. Кримінальний Кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1961. – № 2.
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001 / Офіційний сайт Верховної Ради України / редакція від 06.10.2018[Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

**Заступник начальника СРПП
Вишгородського ВП ГУ НП в Київській
області**

Оверчук Михайло Вікторович¹

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ УНІТАРНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ТА ЙОГО РОЗВИТОК В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Розглядаючи теоретичні погляди дослідників про сутність унітарної форми державного устрою та його розвиток в юридичній науці, слід зазначити, що сучасне розуміння форми державного устрою не відповідає тому значенню, яке вкладалося раніше зарубіжними мислителями.

Як зазначав Г. Еллінек, «однією з найбільш геніальних ідей античної державної науки мала бути визнана думка, що форма держави тотожна з формою державного устрою. Хоч як би не видозмінювався життєвий процес держав, певні абстрактні, вольові відносини за будь-яких обставин залишаються тотожними, змінність їх обмежена точно визначеними тісними межами. Вони становлять таку основу, до якої приєднуються чисельні перехідні елементи конкретної держави».[5]

При цьому, на думку автора, «антична теорія, виходячи з числа осіб, які здійснюють панування, шукала цей принцип в їх етичних і соціальних особливостях. Але завдяки цьому в класифікацію вводяться невизначений і важко вловимий елемент, який легко може виявитися неприйнятним в конкретному випадку. З наукової достовірністю можуть, при будь-яких обставин, бути з'ясовані лише формальні моменти виражених в конституції вольових відносин, які, незалежно від будь-яких конкретних особливостей, в силу правової необхідності повинні знайти своє вираження в житті держави. Науково задовільною може тому бути тільки правова класифікація форми держави. Питання про форми держави тотожний з питанням про правові

¹ Науковий керівник: Теремцова Н.В.

відмінності конституції. Але правовим принципом класифікації може служити тільки порядок волі освіти держави».

Різноманіття особливостей, що характеризують окремі держави, з точки зору західних мислителів, роблять можливим найрізноманітніші їх класифікації. В основу їх можуть бути покладені найрізноманітніші ознаки: територія, кліматичні та ґрунтові умови, величина території, замкнутість і інші ознаки. Класифікація форм держави може бути побудована як на основі соціальних, національних, регіональних, релігійних особливостей населення, так і на відмінності економічних відносин, а також мінливих форм прояву держав в їх історичну спадковість. «Усі підрозділи такого роду, - зазначає Еллинек, - завжди висувають на перший план один елемент, хоча і важливий для держави як такої, який відрізняє його від всіх інших соціальних утворень. Цим елементом є державна влада. Тому всі згадані підрозділи і не можуть дати задовільної наукової класифікації».

Про різноманіття особливостей, що характеризують окремі держави, свідчить і історична практика, яка вказує на те, що в межах певного типу держави має місце різноманіття його форм.

Як справедливо писав угорський професор Імре Сабо, «аналіз питання про форми держави пов'язаний з труднощами встановлення його критеріїв, на основі яких можна говорити про однакові за формою держави в рамках якого-небудь одного типу держави».

Німецький історик Г. Вайтц в своїй роботі «Основи політики» (1862 г.)[16], подібно до більшості дослідників організації різних державних з'єднань, пропонує 4 основні типи – унітарна держава, сукупна, федеративна і конфедерація. Згідно Г. Вайтцу, унітарна держава існує до тих пір, поки його державна влада зосереджена в одному центральному органі. Класифікуючи, різні державні утворення, він відрізняв сукупні держави від інших і пропонував дві їх основні форми: реальний союз, або альянс - слабо пов'язане державне об'єднання, і «персональний союз», в умовах, яких різні держави об'єднані загальним правителем, а також існують певні міждержавні відносини (зв'язку). Вказані держави носили, на думку Г. Вайтца, тимчасовий характер і виключалися з категорії складних. Федеративна держава, на думку автора, є різновидом державної формації, де певна частина функцій і обов'язків була спільною, а інша - належала окремим її частинам - незалежним державам.

Соціальне призначення держави характеризує його призначення у суспільстві. Воно, в свою чергу, багато в чому зумовлюється сутністю держави. Іншими словами, якою є сутність, такі цілі, які ставить перед собою держава. В ідеалі держава повинна служити суспільству, індивідам. Однак насправді історія знає періоди конфліктів і протистоянь між суспільством і державою. така категорія, як соціальне призначення держави зазнає постійних змін. В даний час у держав з'являються нові напрямки діяльності, абсолютно не характерні для держав попередніх періодів.

Соціальне призначення сучасних держав полягає в різноманітній, широкій діяльності, спрямованій на вирішення завдань, що впливають з необхідності забезпечення нормального, безконфліктного існування і прогресивного розвитку суспільства.

Згідно ж класовому підходу сутність держави виражається через волю економічно пануючого класу і нав'язування цієї волі всьому суспільству. Держава при цьому розглядається як апарат насильства, машина для придушення одного класу іншим. Право виступає знаряддям гноблення в руках пануючого класу. Класовий і загальносоціальний початок в сутності держави був і буде завжди, в будь-якій державі і праві, незалежно демократичне воно або тоталітарне. Це співвідношення не є статичним і змінюється в залежності від політичного режиму.

На сьогоднішній день крім класового підходу існують чотири найбільш відомі теорії, які намагаються по своєму відповісти на питання про те, якою є сутність держави.

Прихильниками теорії плюралізму є Г. Ласки [14], М. Дюверже [6], Р. Дарендорф [2, с. 142-147], Р. Даль [3] вони розглядають суспільство як сукупність страт. При цьому під стратами розуміються значні групи людей, об'єднаних за різними ознаками: вік, стать, професійна приналежність, соціальний стан та місце проживання.[Страта соціальна (від лат. Stratum - шар, пласт) - елемент соціальної структури (соціальна верства або група), об'єднаний певним загальним громадським ознакою (майновим, професійним або іншим)].

Страти створюють різні громадські та політичні організації, які, просуваючи в життя інтереси тієї чи іншої страти, намагаються чинити тиск на державну владу. Отже, сама людина не в силах в окремо впливати на політику держави, але при впливі політичних організацій тій чи іншій страти інтереси людей враховуються державною владою. З огляду на те що інтереси у кожній страті різні (плюралізм), ця теорія інакше називається теорією плюралістичної демократії.

Прихильниками технократичної теорії (Е. Тоффлер [10]) намагався відмежувати технократів від бюрократів. Якщо останні володіли владою виключно в силу своєї приналежності до апарату держави, то технократ має владу в силу своєї компетентності, знань і умінь, досвіду.

На думку Ж. Мейно, технократи - це група осіб, професійно зайнятих управлінням, мають високий рівень спеціальної підготовки, які на відміну від виборних осіб не несуть політичної відповідальності. Лише управлінці (менеджери) здатні визначити дійсні потреби суспільства від уявних, прорахувати оптимальні шляхи розвитку і знайти необхідні для цього цілі. Дана теорія не залишає місця для можливості реалізації такої популярної за минулі роки ідеї про те, що кожна кухарка може управляти державою.[11]

Теорія еліт - дана теорія сформувалася на початку XX ст. найбільші її прихильники: В.Парето, Г.Моска, Р. Міхельс. На думку В. Парето [12], еліта утворюється двояким чином: 1) еліту утворюють всі процвітаючі в суспільстві особи, що представляють собою «вершки» тієї чи іншої соціальної групи; 2) до числа еліти входять люди, які здійснюють функції публічного управління.

Таким чином, еліта - особливий, досить вузький соціальний прошарок, члени якого мають владу і володіють певним становищем в суспільстві. У суспільстві йде постійна боротьба між елітами за можливість визначати політику держави.

Початок юридичного підходу що до сутності держави заклав видатний вчений Г. Еллінек (кінець XIX століття), який розглядав державу як соціальне утворення і як правову (юридичну) установу. Більш важливим він вважав пізнання юридичної природи держави, яке пов'язував з вивченням наказів, що виходять від держави (правових норм), і діяльності юридичних установ. В рамках даного вчення прийнято розглядати державу як юридичну особу, як юридичну персоніфікацію нації. Г. Кельзен, розглядаючи державу з юридичних позицій, порівнював його з правопорядком.

Подібний підхід і сьогодні збережений в сфері міжнародного публічного права.

Питання форм державного устрою були невідомою складовою частиною загального вчення про конституційний і правову державу. У вітчизняній юридичній науці не було вироблено поняття «форма державного устрою». Відомий державознавець М. І. Палієнко хоча і вживав у своїх дослідженнях термін «форма державного устрою», однак по суті міркування він поводив відносно форм державного правління. Тому в теоретичних пошуках державознавці класифікували і досліджували держави за тими формально юридичними ознаками устрою їх території, які знаходили своє вираження в конституційно-правових актах. У працях вищезазначених вчених була представлена класифікація держав за формами устрою їх території: унітарні;

державно правові з'єднання (федерації); міжнародно-правові з'єднання (конфедерації); реальна і особиста унії.

В юридичній науці залишалося невирішеним питання про можливість утворення автономій в унітарній державі. Одним із учених, які допускали можливість утворення автономій за національною ознакою, був М.І. Лазаревський. Він вважав, що створення автономії анітрохи не загрожує цілісності держави, навпаки небезпечним є відмова від неї [7, с. 182].

Список використаних джерел

1. Гутнова Е. В. Историография истории средних веков. / Е. В. Гутнова. — М.: Высшая школа, 1974. — 400 с.
2. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта (PDF) // Социс (Социологические исследования), 1994, № 5. — С. 142-147.
3. Даль Р. Введение в теорию демократии/ Р. Даль.- М.,1992.-С. 68-88.
4. Елвін Тоффлер. Третя хвиля / Перекладач: Андрій Євса, за редакцією Віктора Шовкуна. — 2000. — Київ : Видавничий дім «Всесвіт». — 480 с.
5. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Перевод под ред. В. М. Гес-сена, Л. В. Шаланда. СПб. Изд-во Товарищества «Общественная польза», 1903.-532 с.
6. А. Кудряченко. Дюверже Моріс // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.232
7. Лазаревский Н.И. Русское государственное право. ПГ., 1917. Т. 1. С. 182.
8. Національна еліта та інтелектуальний потенціал України. Львів. 1996. 312с.
9. А. Пахарев. Еліт теорія // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.240
10. В. Танчер. Неолітизм // Політична енциклопедія. — с.497.
11. Теория государства и права. Под ред. А.С. Пиголкина. М., 2006. С. 32.
12. Bottomore, T. (1993). Elites and Society (2nd ed.). London: Routledge. p. 25.
13. Futer E. Geschichte der neueren Historiographie, Munchen und Berlin, 1911.
14. Mortimer, Molly (September 1993). Harold Laski: A Political Biography. – book reviews. Contemporary Review.
15. Waitz G. Deutsche Verfassungsgeschichte, Bd. 1-6, Ed. 1, Kiel, 1844-1878
16. Waitz G. Das alte Recht der salischen Franken, Ed. 1, Kiel, 1846

**Аспірант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Оверчук Олена Миколаївна¹

ОСНОВНІ ОЗНАКИ УНІТАРНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Більшість з усіх існуючих на сьогоднішній день держав є унітарними за формою державного устрою. Це пояснюється тим, що така держава є ефективно керованим і забезпечує державну єдність.

На думку М.М. Марченка, серед «авторів, які спеціалізуються на дослідженні форм державного устрою, немає принципових розбіжностей з приводу того, що являє собою унітарну державу».[9, с. 195]

З цим твердженням важко погодитися, тому що на даний час, у зв'язку з появою регіональних держав, в науці теорії держави і права виникає дискусія з питання віднесення регіональних держав або, до різновиду унітарних держав, або виділення в

¹ Науковий керівник: Дзейко Ж.О.